

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

(EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Kitap İncelemesi
Kabul Tarihi: 20 Şubat 2020

Gönderim Tarihi: 27 Ocak 2020
Yayımlanma Tarihi: 12 Haziran 2020

Atıf Künyesi: Yılmaz, D. (2020). “Ursula Reinhard-Tiago De Oliveira Pinto, (2019) Türk Âşık ve Ozanları”.
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3 (1), 148-150.

URSULA REINHARD-TIAGO DE OLIVEIRA PINTO, (2019) TÜRK ÂŞIK VE OZANLARI

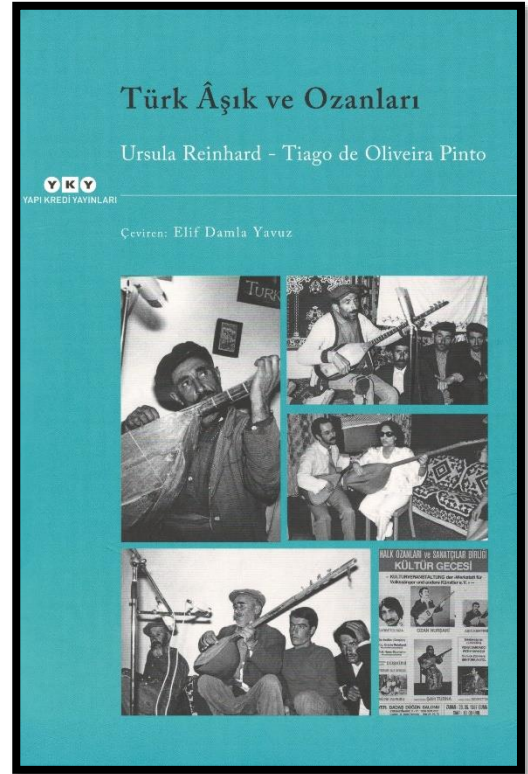
(İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 301 s. ISBN: 978-975-08-4494-2)

Duygu YILMAZ*

“Biz Türk müziğini, halkın ruhunun ve manevi bir hazinenin ifadesi olduğu için araştırıyoruz.”
(Kurt Reinhard)

Gerek Türkiye’de gerek yurt dışında yaşayan Türk âşıkları/ozanları hakkında bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Onlardan biri olan ve Ursula Reinhard ile Tiago de Oliveira Pinto’nun kaleme aldığı *Türk Âşık ve Ozanları* adlı kitap, uluslararası literatürde âşıklar/ozanlar üzerine hazırlanan en kapsamlı çalışmalardan biridir.

16.5x24 cm boyutlarına ve 301 sayfalık hacme sahip olan eser, Mayıs 2019’da Yapı Kredi Yayınları aracılığıyla okurlarla buluştu. Kitabın ismi, kapağın üst kısmını ortalayacak şekilde sunulmuştur. Onun hemen altında yazarların, yayınevinin ve çevirmenin adı alt alta verilmiştir. Ön kapakta bir gazete kupürü ve âşıklık geleneğini yansıtan dört fotoğraf dikkati çekmektedir. Hem erkek hem kadın ozanlara bir arada yer veren ve siyah beyaz olan bu görseller, bizlere adeta bir nostalji yaşatmaktadır. Kapaktan anladığımız kadarıyla ozanlarımız, dost meclislerine veya kültür gecelerine teşrif ederek dinleyicilere bir müzik şöleni yaşatmaktadır. Eserin, arka kapağını çevirip okuyucuyu bilgilendirmek için yazılmış satırlara göz gezdirdiğimizde, 33 yıllık bir emeğin ürünü olduğunu ve kitapta yer alan türkülerin bazılarının ilk kez yayımlandığını öğrenmekteyiz. Bu kısa bilgi dahi eserin

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, E-Posta: dygyilmaazz@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8734-1921>.

her şeyden önce bir sabır ve sebat ürünü olduğunu göstermektedir.

Kitabın kapağını açınca okurları ilk olarak yazarların ve çevirmenin biyografisi karşılamaktadır. Ardından kitabın jenerik sayfası, “İçindekiler” (s. 5-7), Türkçe baskıya ait “Ön Söz” (s. 9-10), kitabın Almanca baskısındaki “Ön Söz” (s. 11-13) ve “Sunuş” (s. 15-18) kısımları gelmektedir. “İçindekiler” bölümüne baktığımızda kitabın esas olarak beş ana bölümden oluştuğu görülmektedir: “Birinci Bölüm” ozanlara/âşıklara (s. 21-39), “İkinci Bölüm” halk âşıkları ve mesleklerine (s. 40-75), “Üçüncü Bölüm” halk âşıkları ve dinî cemaatlere (s. 76-97), “Dördüncü Bölüm” âşıkların/ozanların müziğine (s. 98-206), “Beşinci Bölüm” âşıkların/ozanların edebiyatına (s. 207-249) ayrılmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere, içindekilerin ardından “Ön Söz” başlığı gelmektedir. Burada iki ön söz olduğu göze çarpmaktadır. İlki Türkçe baskıya ait olan ve çevirmen tarafından kaleme alınan ön söz, ikincisi ise eserin Almanca baskısında bulunan ve yazarları tarafından bizzat yazılan ön sözdür. Türkçe baskıya ait ön sözde ilginç bir bilgi yer almaktadır. Burada belirtilenlere göre, Ursula Reinhard ve Tiago de Oliveira Pinto’ya ait *Türk Âşık ve Ozanları* adlı esere aslında Kurt Reinhard’ın adı da eklenmelidir. Çünkü Ursula Reinhard ve Kurt Reinhard çifti, yaşamları boyunca birlikte çalışmışlardır (s. 9-10). Ayrıca burada, eserin Türkçe baskısında yapılan düzeltmeler de altı madde halinde sıralanmıştır. Eserin Almanca baskısında yer alan ön sözde ise, bilhassa çalışmanın amacı üzerinde durulmuştur. Burada yazanlara göre, Türkiye ve Almanya’da yaşayan uzman kaynak kişilerden ses kayıtları alınmış; bu kayıtlar sırasında 714 adet türkü derlenmiştir. Türkiye’nin taşrasından metropolüne kadar her yerden ses kayıtları toplanan çalışmada Sivas, Malatya ve Kars illerine -muhtemelen âşıklık geleneğinin buralarda aktif bir şekilde devam etmesinden dolayı- ayrıca ehemmiyet verilmiştir. Eser boyunca âşıkların/ozanların bu şiirlerini okuyup müziklerini dinleyen okuyucular, Türk toplumsal yapısına, tarihine, gelenek ve göreneklerine ait manevi değerleri daha yakından tanıyacaklardır.

Ön sözlerden sonra “Sunuş” başlığı gelmektedir. Ursula Reinhard, “Sunuş” bölümünde kitabın çerçevesini belirleyen çalışmanın, Kurt Reinhard’ın 1975’te yayınlanan âşıklarla ilgili makalesi olduğunu söylemektedir. Görüldüğü üzere, her dem birlikte yol almış ve son nefeslerine kadar birlikte üretmiş olan bu çifti, birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

“Ozan ve Âşıklar” başlığını taşıyan birinci bölümde (s. 21-39) ozan ve âşık nitelemesi, âşığın tarihsel ve sosyolojik ortamı “Eski zamanlar-Selçuklular dönemi-Osmanlı imparatorluğu dönemi-Atatürk’ten sonraki dönem-Yetmişli yıllar-Günümüz” başlıkları altında kronolojik olarak ele alınmıştır. Âşık ve ozan nitelemesine dair bir açıklama mahiyetinde olan bu bölümde âşık/ozan sözcüklerinin doğuşu, kaçınıcı yüzyılda ortaya çıktığı ve sözcüklerin etimolojisi hakkında bilgiler verilmiştir. En eski zamanlardan başlayarak günümüze kadar gelen bir dizi toplumsal değişim, ozanların türkülerine konu olmuştur. Ozanlar, boy beylerini ve beylerin oğullarını eğlendirmek için türküler söylemişler; bugün de olduğu gibi şenliklerde müziği doğaçlama yaratmışlar; alışık olduğumuzdan farklı olarak cenaze törenlerinde de müziği kullanmışlardır. Anadolu’da Selçukluların 1071’deki Malazgirt zaferinden sonra Şîîler ve Sünnîler görüş olarak karşı karşıya gelmişlerdir. Alevî ve Bektaşî olarak tanınan Türk Şîîleri, dinî törenlerinde müzik dinleyip şiir söylemişlerdir. Buna karşılık Sünnîler, her tür müziği günah kabul etmişlerdir. Zamanla Alevî toplulukları ile Sünnî yöneticiler arasında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı huzursuzluklar meydana gelmiştir. Yine de halk âşıkları dinî ortamlarda türkülerini icra etmeye devam etmişlerdir. Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte yurttan Batılılaşma çalışmaları hız kazanmış; özellikle kurumlarda ve üniversitelerde topyekûn bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimler, zamanla âşıklık geleneğinin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Âşıklık geleneğinin popülaritesi zaman zaman düşmüş olsa da yazarımız Reinhard’ın şu ifadesi doğrudur: “Nadirleşse de kesintiye uğramamış bir gelenektir halk âşıklarının” (s. 32).

“Halk Âşıkları ve Meslek” başlığını taşıyan ikinci bölümde (s. 40-75) Türkiye’deki usta halk âşıklarından örneklere yer verilmiştir. Resimlerin bolca kullanıldığı bölümde âşığın adı, soyadı, yaşı, memleketi, mesleği ve fotoğrafın çekildiği yıl belirtilmiştir. Birçoğu Malatya ve Sivas yörelerinde çekilmiş olan fotoğraflara baktığımızda, farklı mesleklere mensup âşıkları görmek mümkündür. Bu kişilerin genellikle çiftçilik, işçilik, memurluk, esnaflık, öğretmenlik, saz yapıcılığı, çalgı yapıcılığı, duvarcılık gibi işler yaptıkları görülmüştür. Ün yapmış halk âşıklarının yaşam şartları daha iyiyken, pek ses getirememiş âşıkların hayat şartlarının daha çetin olduğu tespitinde bulunulmuştur. Geçimlerini şenliklerden, radyo ve

televizyon yayınlarından, plak ve kaset kayıtlarından, düğünlerden, düzenlenen özel etkinliklerden sağlamışlardır. Ozan olmak öyle meşakkatlidir ki adeta âşıklara lüks yoktur. Örneğin “Sadık Zekeriya [Bildirici] (bkz. Resim 14) kendi köyünden Malatya’ya olan mesafeyi yürüyerek on iki saatte kat etmek zorunda kaldığını anlatmış; ardından şunları söylemiştir: “Benim adresim yoktur, çünkü bir âşık o diyar senin bu diyar benim dolaşır durur” (s. 42).

Âşık dinletilerinin, yarışmalarının, âşıklığın toplu icra edilmesinin ve âşıkların günümüzdeki coğrafi dağılımının ardından “Halk Âşıkları ve Dinî Cemaat” (s. 76-97) başlıklı üçüncü bölüme geçilmiştir. Türk halk âşıklarının türkülerini doğru anlayabilmek için âşıkların hangi mezhepten olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Alevîler, Sünnîler, Şîiler, Bektaşîler her ne kadar dinî yaşayış ve düşünce tarzı olarak birbirlerinden ayrılırlar da Allah’ı bir sayma ve varlığına inanma konusunda ortak bir paydada buluşmuşlardır. Bektaşî ve Kızılbaş/Alevî arasındaki farkı Anadolu insanı şöyle açıklamıştır: “Hepimiz Aleviyiz; ama Bektaşîler şehirli, Alevîler köylüdür” (s. 81). Bugün ise böyle bir ayırım söz konusu değildir. Alevîler ve Bektaşîler taşrada ve metropolde aynı ortamdadır. Alevîlerde ahlaki değer nasıldır, hangi dine inanırlar, Muharrem ayını nasıl geçirirler sorularının cevabı bu bölümde yer almaktadır. Alevîlerin hırsızlığı yok sayan, hafif meşrep bir insan olmayı hoş görmeyen, bir insanın canına kast etmemek gerektiğini ön gören temel ilkeleri vardır. Ayrıca Alevî/Bektaşî dinî cemaatlerinin düzenlediği ayin-i cem törenleri sırasında yapılması gerekenler yerine getirilirken birtakım aşamalardan geçilmektedir. Tertip edilen tören sırasında türküler söylenmekte ve danslar edilmektedir. Akşam ve gece boyunca devam eden bu törende müzik, ruh ve bedenle birleşmektedir.

Dördüncü bölüm, yine müzik konusunun devam ettiği “Âşıkların/Ozanların Müziği” (s. 98-206) başlığını taşımaktadır. Burada halk âşıklarının klasik müziğe tabi olmadıkları, halk kültüründen doğan halk müziğine bağlı oldukları anlatılmıştır. Müzikolojinin hâkim olduğu metinde halk âşıklarının kullandıkları makamlar da verilmiştir. Özellikle Kars, Sivas, Malatya illerinin makamları ön plandadır. Şah Turna’nın bir türküsü de burada örnek olarak verilmiş (s. 134-135); ardından şiir kalıplarının yer aldığı kısma geçilmiştir.

Eserin son bölümü, “Âşıkların/Ozanların Edebiyatı” başlığını taşımaktadır (s. 207-249). Türk halk âşıkları şiirlerine dinî temaların yanı sıra aşk, felsefe ve sosyal konuları da sokmuşlardır. Alevî/Bektaşî inancına mensup ozanlar Tanrı’ya ve Hz. Ali’ye duyulan tasavvufi aşkı türkülerinde dile getirmişler; türkülerini genellikle yedili, sekizli, on birli ve on beşli hece ölçüsüyle bestelemişlerdir. Konunun derlenip toparlandığı “Özet” başlığıyla (s. 250-251) beşinci bölüm sonlandırılmıştır.

“Nota ve Metin Ekleri” (s. 252-268), “Âşıklar ve Ozanlar Listesi” (s. 269-274), “Ekler” (s. 275-284), “Bibliyografya” (s. 285-291), “Diskografi” (s. 292-295), “Ses Kayıt Örneklerinin Listesi” (s. 296-298) ve “Dizin” (s. 299-301) başlıklarıyla çalışma son bulmaktadır.

Eser, müzik ve halk kültürünü birleştiren çok yönlü bir çalışma olması bakımından kıymetlidir. Derlenen türkülerin notalarıyla birlikte verilmiş olması, bu türkülerini yeniden icra etmek isteyenlere kolaylık sağlamaktadır. *Türk Âşık ve Ozanları*’nı Almancadan Türkçeye kazandıran Elif Damla Yavuz’a teşekkürlerimi sunar, siz değerli okurlara keyifli okumalar dilerim.